

DOI <https://doi.org/10.32782/2956-333X/2025-3-1>

**PRACA SOCJALNA Z EDUKACJĄ INKLUSYWNĄ
DLA STUDENTÓW Z OGRANICZONYMI MOŻLIWOŚCIAMI:
POLSKO-EUROPEJSKI PRZEGLĄD PORÓWNCZY**

**SOCIAL WORK WITH INCLUSIVE EDUCATION FOR STUDENTS WITH
LIMITED ABILITIES: POLISH-EUROPEAN COMPARATIVE REVIEW**

Iryna Klimkova,

*dr hab., prof., Prorektor ds. współpracy międzynarodowej,
Wyższa Szkoła Nauk Społecznych i Bezpieczeństwa, Łódź, Polska
orcid.org/0000-0003-4500-4868
iklimkova27@gmail.com*

Summary. This article examines contemporary trends in social work and support for students with disabilities in higher education institutions, focusing on Polish and European experience. The study analyzes the legal framework based on the UN Convention on the Rights of Persons with Disabilities and the Polish Law on Higher Education and Science (2018), which established institutional mechanisms for inclusive education. The research reveals that the Polish model combines multidisciplinary approaches, including psychological, pedagogical, medical, and social support coordinated through specialized university offices. Particular attention is given to the role of PFRON (State Fund for Rehabilitation of Persons with Disabilities) in financing support programs and the implementation of the twin-track approach, which integrates Universal Design for Learning with individualized accommodations. The article discusses technological innovations, financial support mechanisms (including scholarships up to 1570.5 PLN monthly), and vocational integration programs demonstrating 65% employment success rates. Challenges identified include regional disparities in service accessibility, persistent stereotypes, and insufficient funding. The study highlights emerging trends in international cooperation, particularly in supporting Ukrainian refugee students with disabilities, and emphasizes the need for professional development of social workers in inclusive education. The Polish experience offers a comprehensive model for developing inclusive higher education systems in other countries.

Keywords: assistive technologies, disability support services, educational accessibility, higher education, inclusive education, inclusive practices, multidisciplinary support, Poland, PFRON, reasonable accommodation, social work, students with disabilities, twin-track approach, Universal Design for Learning, vocational integration.

1. Wprowadzenie

W kontekście globalnych przemian społecznych i procesów integracyjnych kwestia zapewnienia równych szans edukacyjnych dla osób z niepełnosprawnościami nabiera szczególnej aktualności. Polska, jako członek Unii Europejskiej, demonstruje nowoczesne podejście do budowania inkluzywnego systemu szkolnictwa wyższego, opartego na zasadach sprawiedliwości społecznej i niedyskryminacji. Wdrażanie kompleksowych mechanizmów pracy socjalnej i wsparcia studentów o specjalnych potrzebach edukacyjnych na polskich uczelniach odzwierciedla nie tylko przestrzeganie międzynarodowych standardów, lecz także kształtowanie nowego paradygmatu dostępności edukacyjnej, który może stanowić model dla innych krajów.

Celem artykułu jest kompleksowa analiza współczesnych mechanizmów pracy socjalnej i wsparcia studentów z niepełnosprawnościami w instytucjach szkolnictwa wyższego w Polsce w kontekście europejskich standardów edukacji inkluzywnej. Badanie koncentruje się na identyfikacji efektywnych modeli organizacji inkluzywnego środowiska edukacyjnego, analizie mechanizmów prawnych, instytucjonalnych, finansowych i technologicznych wsparcia, a także na określeniu aktualnych wyzwań i perspektyw rozwoju systemu pracy socjalnej ze studentami o specjalnych potrzebach edukacyjnych.

2. Podstawy prawne i instytucjonalne wsparcia studentów z niepełnosprawnościami

Podstawy prawne edukacji inkluzywnej w Polsce ukształtowały się pod wpływem Konwencji ONZ o prawach osób z niepełnosprawnościami oraz krajowego ustawodawstwa, w szczególności Ustawy Prawo

o szkolnictwie wyższym i nauce z 2018 roku. Akt ten nie tylko określił obowiązki uczelni wyższych w zakresie dostosowania procesu kształcenia do potrzeb studentów z niepełnosprawnościami, lecz także zdefiniował systemowe podejście do rozwoju środowiska wolnego od barier (European Commission, n.d.). Istotnym osiągnięciem było wprowadzenie obowiązku tworzenia wyspecjalizowanych biur ds. wsparcia osób z niepełnosprawnościami na wszystkich uczelniach, co zapewniło instytucjonalne podstawy do świadczenia kompleksowych usług.

Wdrażanie tych norm prawnych było równolegle wspierane utworzeniem mechanizmów monitorowania i oceny efektywności. Ministerstwo Edukacji i Nauki wprowadziło system corocznego raportowania uczelni dotyczący liczby studentów z niepełnosprawnościami, zakresu świadczonych usług oraz poniesionych wydatków. Zwiększyło to przejrzystość procesu i umożliwiło identyfikację obszarów wymagających dalszej interwencji. Należy również zaznaczyć, że polskie prawodawstwo przewiduje nie tylko prawa studentów z niepełnosprawnościami, lecz również odpowiedzialność uczelni za ich przestrzeganie, w tym możliwość dochodzenia roszczeń sądowych w przypadku dyskryminacji. Taka ochrona prawna stanowi dodatkową gwarancję dla grup wrażliwych oraz motywuje instytucje akademickie do podejmowania działań proaktywnych w zakresie inkluzji.

3. Praktyka inkluzji akademickiej i rola pracy socjalnej

Badania współczesnych naukowców w dziedzinie edukacji inkluzywnej ujawniają wielowymiarowy charakter praktyk inkluzyjnych w szkolnictwie wyższym. Szczególnie cenne są wyniki badań empirycznych Munjanja i Hendricks (2025), które ukazują subiektywne doświadczenia samych studentów z niepełnosprawnościami oraz ich ocenę skuteczności istniejących systemów wsparcia (Munjanja & Hendricks, 2025). Badanie to podkreśla kluczowe znaczenie ujawniania informacji o niepełnosprawności przez studentów dla uzyskania odpowiedniego wsparcia, ponieważ osoby, które tego nie czynią ze względu na stygmatyzację lub brak zaufania, pozostają bez niezbędnej pomocy (Munjanja & Hendricks, 2025).

Zjawisko ukrywania niepełnosprawności zasługuje na szczególną uwagę, gdyż odzwierciedla głębsze problemy społeczno-kulturowe związane ze stygmatyzacją i obawą przed dyskryminacją. Studenci często lękają się, że ujawnienie informacji o niepełnosprawności może negatywnie wpłynąć na postawę wykładowców lub rówieśników, bądź prowadzić do obniżenia oczekiwań wobec ich kompetencji akademickich. Powoduje to paradoksalną sytuację: wsparcie jest dostępne, lecz niewykorzystywane z powodu barier psychologicznych. Badania Munjanja i Hendricks wskazują również na potrzebę tworzenia kultury zaufania i poufności w relacjach pomiędzy studentami a biurami wsparcia. Uczelnie powinny dążyć do budowania środowiska, w którym ujawnienie informacji o niepełnosprawności postrzegane jest jako normalny element życia akademickiego, a nie przejaw słabości czy marginalizacji.

Praca socjalna na polskich uczelniach realizowana jest poprzez podejście multidyscyplinarne, łączące wsparcie psychologiczne, pedagogiczne, medyczne i społeczne. Pracownicy socjalni pełnią funkcję koordynatorów pomiędzy studentami, wykładowcami i administracją, zapewniając indywidualne towarzyszenie procesowi kształcenia. Ich działania obejmują doradztwo w zakresie przywilejów akademickich, organizację wsparcia psychologicznego, pomoc w przygotowaniu indywidualnych programów nauczania i egzaminów, a także asystę w uzyskaniu pomocy materialnej i stypendiów (Wyższa Szkoła Społeczno-Gospodarcza w Przeworsku, n.d.).

Charakterystyczną cechą polskiego modelu pracy socjalnej jest jej profil prewencyjny. Pracownicy socjalni nie tylko reagują na istniejące trudności, lecz także proaktywnie identyfikują potencjalne problemy i podejmują działania zapobiegawcze. Na przykład, przed rozpoczęciem semestru analizują plan zajęć studentów z niepełnosprawnościami, sprawdzają dostępność sal dydaktycznych, konsultują się z wykładowcami w zakresie specyfiki pracy z tymi studentami. Ważnym obszarem ich działalności jest również praca z całą społecznością akademicką – organizacja szkoleń dla nauczycieli, kampanii informacyjnych dla studentów czy rozwijanie sieci wsparcia rówieśniczego. Tego rodzaju wielokierunkowa działalność sprzyja kształtowaniu kultury inkluzywnej, w której niepełnosprawność postrzegana jest jako naturalna różnorodność ludzkich doświadczeń, a nie jako odstępstwo od normy.

Praktyczne doświadczenia uczelni, takich jak Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, pokazują zróżnicowane modele organizacji środowiska edukacyjnego sprzyjającego inkluzji (Adam Mickiewicz University, n.d.). Instytucje te wprowadziły kompleksowe systemy wsparcia obejmujące działania

preadaptacyjne, infrastrukturę bez barier, wsparcie cyfrowe poprzez platformy kształcenia zdalnego, zasoby techniczne i personalne, a także elastyczne formy weryfikacji wiedzy. Na szczególną uwagę zasługuje program „Racjonalne Dostosowania Procesu Kształcenia”, który umożliwia indywidualizację procesu edukacyjnego zgodnie z potrzebami każdego studenta z niepełnosprawnością (Adam Mickiewicz University, n.d.).

Program „Racjonalne Dostosowania” opiera się na zasadzie racjonalnego dostosowania (reasonable accommodation), zapisanej w Konwencji ONZ o prawach osób z niepełnosprawnościami. Zasada ta zakłada, że adaptacje powinny zapewniać równe szanse, nie nakładając jednak nadmiernych lub nieproporcjonalnych obciążeń na instytucję edukacyjną. W praktyce oznacza to indywidualne podejście do każdego studenta: dla jednych będzie to dodatkowy czas egzaminacyjny, dla innych – możliwość korzystania z pomocy asystenta lub specjalistycznego sprzętu. Ważne jest, że te dostosowania nie obniżają standardów akademickich, lecz eliminują bariery uniemożliwiające studentowi zaprezentowanie rzeczywistej wiedzy i umiejętności. Doświadczenia uczelni wskazują, że takie podejście nie tylko wspiera studentów z niepełnosprawnościami, lecz także podnosi jakość kształcenia ogółem, gdyż mobilizuje wykładowców do stosowania bardziej elastycznych i innowacyjnych metod nauczania.

Analiza doświadczeń europejskich wskazuje, że polski model edukacji inkluzywnej rozwija się zgodnie z ogólnoeuropejskimi trendami, zachowując przy tym własne specyfiki. Szczególną cechą polskiego podejścia jest aktywne zaangażowanie organizacji pozarządowych i funduszy, takich jak PFRON (Państwowy Fundusz Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych), w finansowanie programów wsparcia studentów (European Commission, n.d.). Mechanizm ten zapewnia dodatkowe środki na realizację indywidualnych ścieżek edukacyjnych oraz zakup specjalistycznego wyposażenia.

Roli PFRON w polskim systemie wsparcia nie sposób przecenić. Fundusz ten, utworzony w 1991 roku, jest finansowany ze składek pracodawców, którzy nie realizują ustawowych kwot zatrudnienia osób z niepełnosprawnościami. Mechanizm ten pozwala na stabilne finansowanie działań niezależnie od fluktuacji budżetu państwa. Uczelnie mogą ubiegać się o granty z PFRON na zakup specjalistycznego sprzętu, zatrudnianie asystentów, organizację szkoleń oraz inne działania zmierzające do zwiększenia dostępności edukacji. Model współpracy pomiędzy sektorem publicznym, uczelniami i wyspecjalizowanymi funduszami tworzy efekt synergii, umożliwiający realizację projektów, które byłyby niemożliwe do sfinansowania wyłącznie ze środków budżetowych.

Badania międzynarodowe potwierdzają, że najefektywniejsze są zintegrowane podejścia łączące uniwersalny projekt uczenia się (Universal Design for Learning) z indywidualnymi formami wsparcia. Taki dwupoziomowy model, znany jako twin-track approach, zakłada równoczesne zapewnienie ogólnej dostępności środowiska edukacyjnego oraz świadczenie zindywidualizowanych usług dla konkretnych potrzeb studentów z różnymi rodzajami niepełnosprawności. Polskie uczelnie skutecznie zaadaptowały tę metodologię, budując system obejmujący zarówno działania mainstreamingowe, jak i ukierunkowane wsparcie.

Praktyczna realizacja podejścia twin-track wymaga precyzyjnego równoważenia dwóch poziomów interwencji. Z jednej strony uniwersalny projekt edukacyjny zakłada, że środowisko uczenia się od początku projektowane jest jako dostępne dla jak najszerszej grupy użytkowników, w tym osób z różnymi typami niepełnosprawności. Dotyczy to zarówno infrastruktury fizycznej (pochylnie, windy, toalety dostępne), jak i materiałów dydaktycznych (formaty alternatywne, napisy do filmów, język uproszczony). Z drugiej strony indywidualne wsparcie uznaje, że niektórzy studenci potrzebują specyficznych dostosowań, których nie da się zapewnić poprzez projekt uniwersalny. Przykładowo student z dysleksją może wymagać specjalnych strategii czytania, a student z wadą słuchu – usług tłumacza języka migowego. Skuteczność tego podejścia zależy od zdolności uczelni do elastycznego łączenia obu strategii i dostosowywania ich do konkretnych potrzeb oraz kontekstu.

4. Nowe kierunki i wyzwania edukacji inkluzywnej w Polsce

Rozwój sztucznej inteligencji i uczenia maszynowego otwiera nowe perspektywy dla edukacji inkluzywnej. Systemy automatycznego rozpoznawania i syntezy mowy umożliwiają studentom z dysfunkcjami wzroku dostęp do wysokiej jakości audiobooków, natomiast oprogramowanie do automatycznego tworzenia napisów ułatwia odbiór wykładów wideo studentom z zaburzeniami słuchu. Wirtualna i rozszerzona

rzeczywistość stwarzają możliwości uczenia immersyjnego, które można dostosować do zróżnicowanych potrzeb. Należy jednak pamiętać, że technologie stanowią jedynie narzędzie, a nie uniwersalne rozwiązanie. Ich skuteczność zależy od stopnia przemyślanej integracji z procesem dydaktycznym oraz od tego, czy studenci posiadają odpowiednie kompetencje cyfrowe do ich wykorzystania. Istnieje także ryzyko nierówności cyfrowej, wynikającej z braku równego dostępu do zasobów technologicznych, co może pogłębiać istniejące dysproporcje społeczne.

Wsparcie finansowe dla studentów z niepełnosprawnościami realizowane jest w Polsce poprzez różnorodne mechanizmy, obejmujące państwowe stypendia socjalne, jednorazową pomoc materialną oraz granty instytucjonalne. Stypendium dla osób z niepełnosprawnościami na uczelniach może znacząco zmniejszyć obciążenie finansowe studentów o specjalnych potrzebach, osiągając nawet 1570,5 zł miesięcznie, co zapewnia im równe szanse w dostępie do edukacji (Wyższa Szkoła Społeczno-Gospodarcza w Przeworsku, n.d.). Ponadto wiele uczelni utworzyło własne fundusze pomocowe, które częściowo lub całkowicie pokrywają dodatkowe koszty związane ze studiowaniem osób z niepełnosprawnościami.

System wsparcia finansowego w Polsce ma charakter wielopoziomowy i uwzględnia różnorodność potrzeb studentów z niepełnosprawnościami. Oprócz regularnych stypendiów dostępne są również ukierunkowane granty obejmujące wydatki na zakup specjalistycznego sprzętu, opłatę za usługi asystenta, transport lub rehabilitację medyczną. Ważne jest, że formy te nie wykluczają się wzajemnie – student może jednocześnie korzystać z kilku form pomocy, jeśli odpowiada to jego sytuacji. Dodatkowym źródłem wsparcia są programy realizowane we współpracy uczelni z samorządami lokalnymi i organizacjami pozarządowymi. Przykładowo niektóre miasta oferują dopłaty do czynszów mieszkaniowych dla studentów z niepełnosprawnościami, a fundacje i organizacje pozarządowe prowadzą konkursy stypendialne dla osób z określonym typem niepełnosprawności lub pochodzących z konkretnych regionów.

Pomimo istotnych osiągnięć, polski system edukacji inkluzywnej wciąż boryka się z wyzwaniami. Badania ujawniają zróżnicowany poziom dostępności usług między regionami oraz uczelniami, obecność stereotypów wśród studentów i wykładowców, a także niedofinansowanie programów specjalnych (UNESCO, n.d.). Problemy te wymagają systemowych rozwiązań w postaci doskonalenia przepisów prawnych, podnoszenia kwalifikacji kadry akademickiej oraz zwiększenia finansowania ze środków państwowych i międzynarodowych.

Geograficzne nierówności w dostępie do usług stanowią szczególnie pilne wyzwanie. Duże uczelnie w Warszawie, Krakowie czy Poznaniu dysponują znacznie większymi zasobami w zakresie wsparcia studentów z niepełnosprawnościami niż mniejsze ośrodki w regionach peryferyjnych. Powoduje to sytuację, w której studenci są zmuszeni wybierać uczelnie nie ze względu na zainteresowania naukowe, lecz dostępność niezbędnych usług. Problem stereotypów ma również charakter systemowy – badania wskazują, że część wykładowców obniża swoje oczekiwania wobec potencjału akademickiego studentów z niepełnosprawnościami, co prowadzi do pośredniej dyskryminacji, np. poprzez niechęć do włączania ich w złożone projekty badawcze czy rekomendowania do programów stypendialnych. Przełamywanie tych stereotypów wymaga nie tylko działań edukacyjnych, lecz także zmiany kultury organizacyjnej uczelni.

Istotnym elementem polityki wsparcia jest zapewnienie płynnego przejścia z etapu edukacji do kariery zawodowej. Programy doradztwa zawodowego i zatrudnienia absolwentów z niepełnosprawnościami świadczą o skuteczności podejścia kompleksowego, które obejmuje diagnozę potrzeb, kursy specjalistyczne, płatne staże, mentoring i pomoc prawną. Wyniki takich programów potwierdzają znaczenie ciągłości wsparcia na wszystkich etapach rozwoju zawodowego – o czym świadczy skuteczne zatrudnienie około 65% uczestników programu PFRON „Od studenta do specjalisty” (European Commission, n.d.).

Program PFRON „Od studenta do specjalisty” stanowi przykład kompleksowego podejścia do integracji zawodowej absolwentów z niepełnosprawnościami. Obejmuje on nie tylko przygotowanie zawodowe, lecz także współpracę z pracodawcami w zakresie tworzenia dostępnych miejsc pracy i przeciwdziałania stereotypom dotyczącym produktywności pracowników z niepełnosprawnościami. Szczególną wartość ma komponent mentoringowy, w ramach którego doświadczeni profesjonaliści z niepełnosprawnościami wspierają młodych specjalistów na początku kariery, dzieląc się nie tylko wiedzą zawodową, lecz także strategiami pokonywania barier w miejscu pracy. Wskaźnik zatrudnienia na poziomie 65% należy uznać za znaczący sukces, zwłaszcza że ogólny wskaźnik zatrudnienia osób z niepełnosprawnościami w Unii

Europejskiej wynosi około 50%, a w niektórych krajach nie przekracza 30%. Wyniki te potwierdzają skuteczność podejścia zintegrowanego, rozpoczynającego się już na etapie kształcenia akademickiego.

Współczesne trendy rozwoju edukacji inkluzywnej w Polsce charakteryzują się wzmacnianiem współpracy interdyscyplinarnej, wdrażaniem technologii cyfrowych oraz rozszerzaniem partnerstw z organizacjami międzynarodowymi. Szczególnie istotna jest współpraca z uczelniami ukraińskimi w kontekście wsparcia studentów–uchodźców z niepełnosprawnościami, co aktualizuje kwestie międzykulturowej adaptacji praktyk inkluzywnych.

Wsparcie ukraińskich studentów–uchodźców z niepełnosprawnościami ujawniło zarówno mocne strony polskiego systemu, jak i nowe wyzwania. Z jednej strony istniejąca infrastruktura wsparcia pozwoliła na stosunkowo szybkie włączenie tych studentów w proces edukacyjny. Z drugiej zaś pojawiły się problemy związane z barierami językowymi, uznawaniem dokumentów potwierdzających niepełnosprawność, doświadczeniem traumy wojennej oraz różnicami kulturowymi w postrzeganiu niepełnosprawności. Ujawniło to potrzebę rozwijania kompetencji międzykulturowych wśród specjalistów ds. wsparcia studentów oraz opracowywania programów dedykowanych uchodźcom. Polsko-ukraińska współpraca w tym zakresie może stać się modelem dla innych państw przyjmujących uchodźców ze specjalnymi potrzebami oraz przyczynić się do rozwoju ponadnarodowych sieci wsparcia.

Perspektywy rozwoju pracy socjalnej w obszarze edukacji inkluzywnej wiążą się z dalszą profesjonalizacją kadr, rozwojem innowacyjnych metod wsparcia oraz pogłębianiem współpracy międzynarodowej. Szczególnego znaczenia nabiera przygotowanie pracowników socjalnych do pracy ze studentami o różnych typach niepełnosprawności, co wymaga opracowania wyspecjalizowanych programów kształcenia i praktyk zawodowych.

Profesjonalizacja pracowników socjalnych w obszarze edukacji inkluzywnej zakłada tworzenie programów kształcenia, które łączą wiedzę teoretyczną z intensywnym przygotowaniem praktycznym. Ważne jest, by programy te obejmowały nie tylko aspekty techniczne pracy z różnymi rodzajami niepełnosprawności, lecz także rozwój empatii, kompetencji komunikacyjnych i zdolności współpracy interdyscyplinarnej. Niezbędne jest także zapewnienie możliwości stałego rozwoju zawodowego, gdyż dziedzina edukacji inkluzywnej ewoluuje dynamicznie pod wpływem innowacji technologicznych, zmian legislacyjnych oraz postępów naukowych. Współpraca międzynarodowa może obejmować wymianę doświadczeń, tworzenie wspólnych programów edukacyjnych, projektów badawczych oraz baz najlepszych praktyk.

5. Wnioski

Należy podkreślić, że polskie doświadczenia w zakresie pracy socjalnej i wsparcia studentów z niepełnosprawnościami w instytucjach szkolnictwa wyższego stanowią kompleksowy model skutecznie łączący komponenty prawne, instytucjonalne, technologiczne i społeczno-pedagogiczne. Model ten może służyć jako punkt odniesienia dla rozwoju edukacji inkluzywnej w innych krajach, zwłaszcza na Ukrainie, gdzie kwestia zapewnienia równych szans edukacyjnych osobom z niepełnosprawnościami nabiera szczególnego znaczenia w warunkach wojny i powojennej odbudowy. Dalsze badania powinny koncentrować się na analizie efektywności poszczególnych modeli wsparcia, opracowaniu narzędzi oceny jakości usług inkluzywnych oraz badaniu długofalowych skutków edukacji inkluzywnej dla rozwoju zawodowego i osobistego osób z niepełnosprawnościami.

Bibliografia

1. Adam Mickiewicz University (n.d.). Support Office for Persons with Disabilities. Retrieved October 9, 2025, from <https://amu.edu.pl/en/education/support-office-for-persons-with-disabilities>.
2. European Commission (n.d.). Support measures for learners in higher education. Eurydice. Retrieved October 9, 2025, from <https://eurydice.eacea.ec.europa.eu/euryperia/poland/support-measures-learners-higher-education>.
3. Munjanja, E.C., & Hendricks, E.A. (2025). Views of students with disabilities on how institutional support shapes their experiences. *African Journal of Disability*, 14, Article 1553. <https://doi.org/10.4102/ajod.v14i0.1553>.
4. UNESCO (n.d.). Breaking barriers in higher education for and with students with disabilities. Retrieved October 9, 2025, from <https://www.unesco.org/en/articles/breaking-barriers-higher-education-and-students-disabilities>.
5. Wyższa Szkoła Społeczno-Gospodarcza w Przeworsku. (n.d.). Formy wsparcia materialnego dla studentów niepełnosprawnych [Forms of material support for students with disabilities]. Retrieved October 9, 2025, from <https://www.wssgprzeworsk.edu.pl/wspracie-dla-studentow-niepelnospprawnych/>.